

Johanna Ilmakunnas

Ompelupöytä – naisten arkinen ylellisyysesine 1700- ja 1800-luvun Euroopassa

Esineet ja kuvat voivat olla historiantutkimuksen lähteitä yhtä lailla kuin tekstitkin. Digitalisaatio on avannut uusia mahdollisuuksia esineellisten ja visuaalisten lähteiden käyttöön, kun museoiden ja arkistojen sekä huutokauppakamarien kuvallista aineistoa on kaikkien saatavilla. Ompelupöytä tarjoaa mahdollisuuden tutkia yhtä lailla naisten arkista työtä, ylellisyysesineiden tuotantoa ja kulutusta 1700- ja 1800-luvun Euroopassa kuin sitä, millä tavalla historioitsijat voivat hyödyntää tutkimuksessaan materiaalisia ja visuaalisia lähteitä.

Ompelupöytä esineenä syntyi 1700-luvun Euroopassa. Tuolloin huonekalutuotanto koki suorastaan vallankumouksellisen muutoksen suurista, paikallaan olevista, lähes arkkitehtonisista huonekaluista siroihin ja liikuteltaviin huonekaluihin. Uusilla huonekaluilla oli erilaisia käyttötarkoituksia, jotka kuvastivat eliittien elämäntapaa ja sille keskeisiä käytäntöjä. Kirjoituspöytä, konsolipöytä, yöpöytä, toiletti- tai kampauspöytä, teepöytä, pelipöytä ja ompelupöytä suunniteltiin ja toteutettiin eri käyttötarkoitusten mukaan ja niiden käytännölliset yksityiskohdat mahdollistivat vaikkapa pelaamisen, kirjeiden ja päiväkirjan kirjoittamisen tai brodeeraamisen kulloiseenkin käyttöön erityisesti suunnitellun pöydän ääressä.

Dosentti, FT **Johanna Ilmakunnas** on Suomen Akatemian tutkijatohtori (2013–2016) Helsingin yliopistossa. Sähköposti: johanna.ilmakunnas@helsinki.fi.

Tämän artikkelin pöytä on ompelupöytä. Tarkastelen ompelupöytää historioitsijan tutkimuskohteena sekä sukupuolittuneena ja sukupuolitettuna naisten jokapäiväisenä käyttö- ja ylellisyysesineenä 1700-luvulta 1800-luvulle, eli aikana ennen huonekalujen teollista tuotantoa ja ennen käsitöiden tekemisen politisoitumista osaksi naisasialiikettä, kansansivistystä ja kansainvälisiä *arts and crafts* -virtauksia.

Ompelupöytä oli 1700–1800-luvulla usein ammattimaisen huonekalupuusepän tekemä esine, jota eliitin naiset käyttivät ei-ammattillisen käsityön tekemisen alustana ja paikkana. Kärjistetyksi sanoen kyse oli professionaalien luokkien miesten joutilaiden luokkien naisten käyttöön tekevästä esineestä. Ompelupöytä symboloi vahvasti eliittinaisten joutilasta elämää, jossa lukeminen, kirjeiden kirjoittaminen ja käsityöt sekä piirustus- ja soitto- tai laulutaito määrittivät ainakin ideologisella tasolla naisen mahdollisuuksia ja paikkaa hänen sosiaalisessa ympäristössään. Ompelutaidon ja ompelupöydän voikin rinnastaa naisten lukemiseen ja kirjoittamiseen, joita on tutkittu paljon myös materiaalisesta kulttuurin ja esineiden näkökulmasta. Historioitsija Dena Goodman on tutkinut kirjoitettavia naisia, kirjoittamiseen liittyviä esineitä ja kirjoituspöytä.¹ Taidehistorioitsija Carolina Brown Ahlund on puolestaan tutkinut lukevia naisia ja kirjallisia motiiveita muotokuvamaalauksessa.² Molemmat käsittelevät myös kirjoitusvälineiden, kirjojen ja muotokuvien esineellisyyttä ja pohtivat niitä merkityksiä, joita mustepullot, kirjoituslipastot, kirjat ja muotokuvat saivat naisten käytössä.

Sen sijaan käsitöiden tekemistä on tutkittu vähemmän, vaikka ompelemisellä itsensä elättä-

1. Dena Goodman, *Becoming a Woman in the Age of Letters*. Cornell University Press 2009, 199–244; Dena Goodman, *Furnishing Discourses. Readings of a Writing Desk in Eighteenth-Century France*. Teoksessa Maxine Berg & Elizabeth Eger (toim.) *Luxury in the Eighteenth Century. Debates, Desires and Delectable Goods*. Palgrave Macmillan 2003, 71–88; Dena Goodman, *The Secrétaire and the Integration of the Eighteenth-Century Self*. Teoksessa Dena Goodman & Kathryn Norberg (toim.) *Furnishing the Eighteenth Century. What Furniture Can Tell Us about the European and American Past*. Routledge 2011, 191–194.

2. Carolina Brown, *Liksom en herdinna. Litterära teman i svenska kvinnoporträtt under 1700-talet*. Carlssons 2012.

neiden naisten työtä on tutkittu pitkään.³ Historioitsija Amanda Vickery onkin todennut terävästi, että varsinkin eliittinaisten käsitöiden tekemiseen sisältyy arvolatauksia, joita tutkijoiden on usein vaikea ylittää.⁴ Taidehistorioitsija Roszika Parker tuo urauurtavassa teoksessaan *The Subversive Stitch* (1984) esiin sen, miten voimakkaasti ompeleminen, brodeeraus ja muut käsityöt sukupuolitettiin naisten tekemiseksi vuosisatojen ajan. Parkerin mukaan feminiininen tekeminen suljettiin kodin piiriin ja käsitöiden taiteelliset ulottuvuudet latistettiin kädentaidoiksi, jolloin niille ei myöskään suotu samaa arvostusta kuin taidemaailman hyväksymille taidemuodoille kuten maalaustaiteelle tai kuvanveistolle.⁵ Käsitöihin saattaa liittyä ajatus joutilaisuudesta, ajankulusta ja turhasta koristeellisesta tekemisestä, minkä vuoksi taidehistorioitsijoiden ja historioitsijoiden on ehkä ollut helpompi tutkia naisten intellektuaalisiksi miellettyjä toimia, lukemista ja kirjoittamista. Käsitöiden sivuuttamisessa näkyy myös 1800-luvulla syntynyt ajatus professionaalien ja amatööriin tekijän välillä: ammattimaisesta tekemisestä tuli entistä arvostetumpaa, kun taas amatööriys menetti 1700-luvulla sanaan liitetyn positiivisen juonteen ja tuli merkitsemään vähempiarvoista osaamista.

Ompelupöytä esineenä ja huonekaluna on lähtökohta, josta avautuu monia polkuja elämään ja työhön varhaismodernissa yhteiskunnassa. Tässä artikkelissa näkökulma on nimenomaan naisten elämässä ja siinä, miten naiset käyttivät miesten valmistamia ompelupöytiä arkipäivä-

missaan. Yhtä lailla ompelupöytä voi kuitenkin toimia lähtökohtana miesten työn ja elämänkulkujen tarkastelulle. Lisäksi ompelupöydän – esineen – valitseminen paitsi keskeiseksi tutkimuskohteeksi, myös pääasialliseksi lähteeksi, antaa mahdollisuuden pohtia niitä teoreettisia ja metodologisia haasteita, joita kirjallisiin aineistoihin tottuneet historioitsijat kohtaavat valitessaan lähdeaineistoonsa esineitä. Analysoimani ompelupöydät sekä visuaaliset lähteet, joissa ompelupöytiä kuvattiin, olen valinnut suomalaisista, ruotsalaisista, ranskalaisista, brittiläisistä ja alankomaalaisista museotietokannoista sekä huutokauppojen luetteloista.⁶ Olen valinnut pöydät ja kuva-aiheet siten, että mukana on sekä ”tavallisia” pöytiä että 1700-luvun puusepäntöiden poikkeuksellisia taidonnäytteitä, samoin kuin maalauksia ja gravyyrejä, joissa näkyy ompelupöytien asema jokapäiväisinä käyttöesineinä.

Huonekalut historioitsijan tutkimuskohteena – metodologisia kysymyksiä

Esineiden ja materiaalisen kulttuurin tutkiminen on viime vuosina noussut yhä keskeisemmäksi akateemisen tutkimuksen kohteeksi myös historian alalla.⁷ Lingvistisen ja tilallisen käänteen lisäksi historian ja kulttuurien tutkimuksessa on puhuttu materiaalisesta käänteestä ja uusista historioista.⁸ Esineiden ja materiaalisen kulttuurin tutkimus nousi voimakkaasti esiin yhdessä kuluttamisen tutkimuksen nousun kanssa 1980-luvulta lähtien, jolloin myös huonekalut ja niiden käyttö kiinnittivät historioitsijoiden hu-

3. Esim. Clare Haru Crowston, *Fabricating Women. Seamstresses of Old Regime France, 1675–1791*. Duke University Press 2001; Pernilla Rasmunssen, *Skräddaren, sömmerskan och modet. Arbetsmetoder och arbetsinledning i tillverkningen av kvinnlig dräkt 1770–1830*. Nordiska museets förlag 2010; Deborah Simonton, Milliners, Modistes and Marchandes de Mode. Gender, Luxury and Skill in the Workplace. Teoksessa Deborah Simonton, Marjo Kaartinen & Anne Montenach (toim.) *Luxury and Gender in European Towns, c. 1700–1914*. Routledge 2014, 19–28; Kirsi Vainio-Korhonen, *Käsin tehty – miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsitöytuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. SHS 1998.

4. Amanda Vickery, *Behind Closed Doors. At Home in Georgian England*. Yale University Press 2009, 231–232.

5. Roszika Parker, *The Subversive Stitch. Embroidery and the Making of the Feminine*. I. B. Tauris 1984/2012.

6. Finna, www.finna.fi; DigitaltMuseum, digitaltmuseum.se; Réunion des musées nationaux, www.rmn.fr; Victoria and Albert Museum, www.vam.ac.uk; Rijksmuseum, www.rijksmuseum.nl; Bukowskis, www.bukowskis.com.

7. Ks. esim. Sarah Barber & Corinna M. Peniston-Bird (toim.) *History Beyond the Text. A Student's Guide to Approaching Alternative Sources*. Routledge 2009; Anna Maria Forsberg & Karin Sennfelt (toim.) *Fråga föremålen. Handbok till historiska studier av materiell kultur*. Studentlitteratur 2014; Anne Gerritsen & Giorgio Riello (toim.) *Writing Material Culture History*. Bloomsbury 2015; Karen Harvey (toim.) *History and Material Culture. A Student's Guide to Approaching Alternative Sources*. Routledge 2009; Majja Mäkilä & Riitta Laitinen (toim.) *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. SKS 2010.

8. Esim. Dan Hicks, *The Material-Cultural Turn. Event and Effect*. Teoksessa Dan Hicks & Mary C. Beaudry (toim.) *The Oxford Handbook of Material Cultural Studies*. Oxford University Press 2010, 25–98.

miota. Varsinkin perukirja-aineistot tarjosivat uusia mahdollisuuksia saada tietoja huonekaluista ja niiden paikasta kodeissa.⁹ Esineiden ja materiaalsen kulttuurin tutkimus ei tietenkään ole uutta. Esinetutkimus on aina ollut keskeinen osa taidehistorian ja etnologian tutkimusta, samoin kuin museoiden toimintaa ja tehtäviä. Arkeologit, antropologit ja historioitsijat sekä historiallisen arkeologian tutkijat pyrkivät kontekstualisoimaan esineet ja tarkastelemaan miten ja missä yhteydessä esineitä on käytetty, kuka ne on tuottanut, kuka niitä on käyttänyt tai kuluttanut ja millaisia merkityksiä niihin on liitetty.¹⁰ Taidehistoriassa ja museoiden esinetutkimuksessa esine, materiaali ja tekijä ovat puolestaan olleet keskeisessä roolissa, ja laajempi historiallinen konteksti, käyttäjä ja käyttökokemus ovat saattaneet olla vähemmän tärkeitä tai jäädä kokonaan sivuun.

Historioitsija Leora Auslander on useassa yhteydessä tuonut esiin, kuinka sidoksissa historioitsijat ja heidän tulkintansa ovat teksteihin. Auslander on haastanut historioitsijat – myös taide- ja arkkitehtuurihistorioitsijat – tutkimaan, näkemään ja kuuntelemaan tarkemmin myös tiloja, paikkoja, rakennuksia, kuvia ja esineitä.¹¹ Osa niistä vaikeuksista, joita historioitsijat liittävät esineiden käyttöön tutkimuksen lähdeaineistona ovat todellisia ja rakenteellisia, osa lähinnä vakiintuneita käsityksiä siitä, millaisia lähdeaineistojen tulisi olla ja miten niihin tulisi viitata. Maija Mäkikalli on todennut, että historianantutkijoiden koulutukseen kuuluu harvoin fyysisten esineiden tulkinta, vaikka historioitsijat tiedostavatkin, että kaikki ihmisten jälkeensä jättämät jäljet, niiden muodosta riippumatta, ovat menneisyydestä kertovia lähteitä, jälkiä tai johtolankoja.¹² Jokin aika sitten kuulin erään historianantutkijan aivan vilpittömästi huudahtavan, ettei esineisiin voi viitata, ja että niitä on siksikin niin vaikea (ellei mahdotonta) käyttää itsenäisinä, kirjallisten dokumenttien kaltaisina lähteinä.

Kuva 1. Ompelupöytä, 1850-luku. Valokuva Ulf Berger. Nordiska museet, CC BY-NC-ND.

Kuitenkin museoiden kokoelmissa olevilla esineillä on signumi, aivan samalla tavalla kuin julkisissa arkistoissa tai kirjastoissa olevilla tekstuaalisilla dokumenteilla on signumi, johon historioitsija voi viitata.

Tarhoista paikkatiedoista ja viittausmahdollisuudesta huolimatta historioitsijoiden on selvästi vaikeampi mieltää esineitä kuin kirjallisia dokumentteja lähteiksi, puhumattakaan täysin ilman signumia olevien rakennusten, tilojen tai johtolankojen mahdollisuudesta olla lähteitä ja johtolankoja menneisyyden ilmiöiden ymmärtämiseen ja tulkintaan. Esineitä, tiloja ja maisemia voi kuitenkin tulkita aivan kuten tekstejä ja ne voivat kertoa omasta ajastaan, tekijöistään ja käyttäjistään paljon – ja yhä useammat histo-

9. Ks. esim. Annik Pardaillhé-Galabrun, *La naissance de l'intime. 3 000 foyers parisiens XVIIe–XVIIIe siècles*. Presses Universitaires de France 1988; Daniel Roche, *Histoire des choses banales. Naissance de la consommation XVIIe–XIXe siècle*. Fayard 1997, 183–208; Lorna Weatherill, *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain, 1660–1760*. Routledge 1988.

10. Ann Brower Stahl, *Material Histories*. Teoksessa Dan Hicks & Mary C. Beaudry (toim.) *The Oxford Handbook of Material Cultural Studies*. Oxford University Press 2010, 150–172.

11. Leora Auslander, *Beyond Words*. *The American Historical Review* 110:4 (2005), 1015–1045; Leora Auslander, *European Social History. Questions for Architectural Historians*. *Journal of the Society of Architectural Historians* 65:1 (2006), 10–11.

12. Maija Mäkikalli, *Johdanto. Materiaalsen kulttuurin historiaa*. Teoksessa Maija Mäkikalli & Riitta Laitinen (toim.) *Esine ja aika. Materiaalsen kulttuurin historiaa*. SKS 2010, 9–33.

riointsijat tekevätkin näin. Erityisen kiinnostavia uusia tutkimustuloksia voisi syntyä yhdistämällä erilaisia lähdetyyppjejä, niin tekstuaalisia kuin materiaalisiakin. Viime vuosina historioitsijat ovat myös kiinnostuneet tekstuaalisten lähteiden materiaalisuudesta, ja esimerkiksi kirjoitettuja on tutkittu paitsi sisällönsä sekä kirjoittamis- ja lukemiskontekstinsa, myös esineellisyytensä ja materiaalisuutensa näkökulmasta.¹³

Esineellisestä maailmasta kertovat lähteet ovat silti historian tutkimuksessa yhä edelleen useammin kirjallisia kuin esineellisiä.¹⁴ Historioitsijoiden kannattaisi nähdäkseni ottaa esineiden tarjoamat haasteet vastaan ja rohkeasti käyttää myös esineellisiä lähteitä tutkimuksessaan. Digitalisaatio on avannut valtavia mahdollisuuksia esinetutkimukselle. Monet museot ovat avanneet kokoelmiaan juuri digitoimalla ja saattaneet näin kuva- ja esineaineistojaan aiempaa laajempien yleisöjen, myös tutkijoiden, ulottuville. Huutokaupakamarien internetissä olevat luettelot tuovat nekin uusia mahdollisuuksia esineellisten ja visuaalisten aineistojen tutkimuskäytölle. Eri maissa ja eri mantereilla olevat museokokoelmat ovat aikaisemmin olleet vaikeasti tavoitettavia, koska monet esineistä eivät ole koskaan olleet näytteillä ja pääsy niiden luo on saattanut rajoittua museon omiin tutkijoihin. Huutokaupoissa olevat esineet puolestaan tulevat usein yksityiskodeista päätyen toisiin yksityiskoteihin, jolloin tutkijan on ollut vaikeaa, ellei suorastaan mahdollonta tavoittaa arkisia ja tavallisia esineitä muutoin kuin satunnaisesti.

Aiemmin arkistojen ja museoiden kokoelmapolitiikassa ja käytettävyydessä oli suuri ero. Arkistojen tehtävä oli paitsi säilyttää myös saattaa dokumentit tutkijoiden ulottuville, kun taas museokokoelmat olivat enemmän säilyttämisen kuin saavutettavuuden tyyssijoja. Digitalisaatio

kuitenkin muuttaa tilannetta, vaikka vielä on lukuisia avoimia kysymyksiä siitä, kuinka (digitoituidut) esine- ja kuvakokoelmat saataisiin paremmin palvelemaan käyttäjiä. Uudeksi haasteeksi on nousemassa suurten digitoitujen ja eri paikoissa sijaitsevien esineellisten tai kuvallisten aineistojen kartoitus, kerääminen ja hallinta. Digitoituihin aineistoihin liittyvä metadata puolestaan vaikuttaa siihen, millä tavoin esineet löytyvät suurista kokoelmista. Digitoituista museokokoelmista tai huutokauppaluettelosta löytyy esimerkiksi ompelupöytiä vain satunnaisesti, koska esinetiedot voivat olla puutteellisia. Ei ole myöskään itsestään selvää, että vaikkapa maalauksissa ja muissa visuaalisissa esityksissä kuvatut esineet sisältyisivät digitoitun maalauksen metatietoihin. Näin moni maalauksissa oleva ompelupöytä jää löytymättä tai niiden löytäminen on sattumanvaraista.

Digitoidut aineistot perustuvat ainakin tällä hetkellä pääosin kaksiulotteisiin valokuviin, mikä tuo omat haasteensa tutkimukseen ja aineiston käyttöön. Museokokoelmissa esineestä saattaa olla ainoastaan yksi valokuva, esinehistorialliselta arvoltaan merkittävänä pidetyistä esineistä pari kolme, eri puolilta esinettä olevaa kuvaa. Huutokauppojen sähköisissä luetteloissa kuvia on usein enemmän. Tutkijan on huomioitava myös, että kuvien – sekä paperisten valokuvien että digikuvien – mukana katoaa aina osa esineen kontekstia, koon ja muodon ymmärtämistä ja sen hahmottamista, miten esine sijoittui käyttöympäristöönsä. Esinekuvat eivät myöskään aina paljasta, millaisia ompelupöydät tai muut esineet olivat, kun niiden lokeroita tai laatikoita avattiin ja suljettiin. Tämä on huomattu myös museoissa, joissa esineiden käyttökokemusta ja -tarkoitusta on esitelty esimerkiksi videoiden avulla.¹⁵ Voiko tutkija ymmärtää käyttökokemusta, jos ei itse voi

13. Ks. esim. Sally Holloway, *Romantic Love in Words and Objects during Courtship and Adultery c. 1730 to 1830*. University of London 2013, <https://pure.royalholloway.ac.uk/portal/en/publications/romantic-love-in-words-and-objects-during-courtship-and-adultery-c-1730-to-1830%28fc7794fc-b21e-4eb4-aec9-274ad6b6e22e%29.html> (16.9.2015).

14. Ks. esim. Ulla Ijäs, *Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa*. Turun yliopiston julkaisuja 2015; Johanna Ilmakunnas, *Kartanot, kapiot, rykmentit. Erään aatelissuvun elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. SKS 2011; Vainio-Korhonen 1998. Näissä kaikissa tutkimuksissa esineet, niiden tuotanto, levittäminen ja kuluttaminen ovat keskeisiä, mutta lähdeaineistona ovat pääasiassa kirjalliset dokumentit, eivät esineet itsessään; vrt. Anu Korhonen, Peili ja peilikuva uuden ajan alun Englannissa. Teoksessa Maija Mäkilä & Riitta Laitinen (toim.) *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. SKS 2010, 66–107. Korhosen tulkinnan keskiössä on peili esineenä ja esineellisenä lähteenä, vaikka hänkin nojaa voimakkaasti kirjallisiin lähteisiin.

15. Ks. esim. The Metropolitan Museum, *Demonstration of the Roentgens' Dressing Table (Poudreuse)*, <https://www.youtube.com/watch?v=53zzt2SVde4> (20.1.2016).

nähdä ja koskettaa esinettä? Mielestäni voi. Vastaavalla tavalla historioitsijat ovat käyttäneet tekstuaalisia aineistoja eri muodoissa, alkupe- räisdokumentteina, painettuna alkuperäisaineis- toina tai uusintapainoksina ja lähdejulkaisuina, mikrofilmeinä ja -kortteina sekä nykyään yhä useammin hyvinkin erilaisin tavoin digitoituina dokumentteina.

Huonekalut ja niiden sukupuoli

Suuret kaapit ja arkut, raskaat tuolit ja pöydät sekä koristeelliset kabinettikaapit ja katosvuoteet olivat 1700-luvulle saakka tärkeimmät huoneka- lut vauraisa kodeissa. Muutos tällaisista arkkitehtonisista ja kiinteistä kalusteista keveämpiin ja käyttäjälle mukavampiin huonekaluihin tapah- tui Pariisiin eliittipiireissä jo 1600-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ja levisi sieltä vähitellen kaikkialle Eurooppaan.¹⁶ Naisten vaikutus huonekalu- jen muotoiluun ja uusiin käyttötarkoituksiin oli merkittävä ja johtui osaltaan eliitin naisten kes- keisestä asemasta 1600-luvun salonkikulttuurissa ja sen muuttumisessa 1700-luvulla uudenlaiseksi kohteliaisuuskulttuuriksi. Naisille suunniteltiin ja tehtiin feminiinisiksi miellettyjä pienikokoisia, koristeellisia ja keveitä huonekaluja kuten pikku- ruisia kirjoituspöytiä, lipastoja, pukeutumis- ja ompelupöytiä tai pehmustettuja ja verhoiltuja tuoleja ja sohvia, joissa saattoi istua mukavasti leveät hameet yllään.¹⁷ Eliittien naiset ja miehet käyttivät samoja huonekaluja, kuten kirjoitus- pöytiä tai lipastoja, mutta niitä alettiin tehdä eri- tyisesti naisille tai miehille suunnattuina suku- puolitetuina esineinä. Miehille suunnatut mas- kuliiniset kirjoituspöydät olivat suurikokoisia,

vaikka samaan aikaan niiden muoto muuttui aiempaa sirommaksi. Naisten kirjoituspöydät ja kirjoituslipastot saattoivat puolestaan olla hyvin- kin pienikokoisia. Sen sijaan 1700-luvun huone- kalujen koristeluissa ei ole nähtävissä suurta eroa naisten ja miesten huonekalujen välillä lukuun ottamatta 1760-luvulta lähtien yleistyneitä kuk- kakuvioita, jotka selkeästi olivat feminiinisiä ver- rattuna rokokoon tyylliteltyihin lehväkoristeisiin tai myöhemmin usklassismin koristeaiheisiin. Huonekalujen koko kertoi paitsi niiden siirreltä- vyydestä, myös käyttäjän asemasta ja huoneka- lun ääressä tehdyn työn tärkeydestä. Kuningatta- ren kirjoituspöytä ei muodoltaan, kooltaan, ko- ristelultaan ja materiaaleiltaan eronnut kunin- kaan työpöydästä muutoin kuin, että se sijaitti kuningattaren huoneistossa.¹⁸

Huonekalujen erilaisiin käyttötarkoituksiin, samoin kuin huonekalujen sukupuolittavaan ja sukupuolitettuun käyttöön ja markkinointiin sekä luksushuonekalujen ja sisustuksen poliitti- seen merkitykseen ovat kiinnittäneet huomiota varsinkin Ranskan käsityöteollisuutta 1600-luvun lopulta 1800-luvulle tutkineet taidehistorioitsijat ja historioitsijat kuten Leora Auslander, Natacha Coquery, Joan DeJean ja Carolyn Sargentson.¹⁹ Amanda Vickery on puolestaan tuonut esiin, mi- ten englantilainen huonekaluteollisuuden ja edullisen puoliluksuksen pioneeri Thomas Chip- pendale sekä muut varhaiset huonekalutehtaili- jat kohdistivat markkinointinsa erikseen miehille ja naisille, jotka nähtiin erilaisten ja sukupuolitet- tujen huonekalujen mahdollisina käyttäjinä.²⁰

Suomessa huonekaluista, niiden tekijöistä ja niiden kulttuurisista merkityksistä käyttäjilleen

16. Uusista, mukavista ja tarkoituksenmukaisista huonekaluista, kuten sohvista ja nojatuoleista ks. Joan DeJean, *The Age of Comfort. When Paris Discovered Casual – and the Modern Home Began*. Bloomsbury 2009, 104–130.

17. Leora Auslander, *Taste and Power. Furnishing Modern France*. University of California Press 1996, 67, 345–347; Kathryn Norberg, *Goddesses of Taste. Courtesans and Their Furniture in Late-Eighteenth-Century Paris*. Teoksessa Dena Goodman & Kathryn Norberg (toim.) *Furnishing the Eighteenth Century. What Furniture Can Tell Us about the European and American Past*. Routledge 2011, 97–114.

18. Esim. Lovisa Ulrikan kirjoituspöytä kuninkaanlinnassa Tukholmassa. Bo Vahlne, *Frihetstidens inredningar på Stockholms Slott. Om bekvämlighetens och skönhetens nivåer*. Balkong 2012, 131–133, 187.

19. Auslander 1996; Natacha Coquery, *L'Hôtel aristocratique. Le marché du luxe à Paris au XVIIIe siècle*. Publications de la Sorbonne 1998; Natacha Coquery, *Tenir boutique à Paris au XVIIIe siècle. Luxe et demi-luxe*. Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques 2011; DeJean 2009; Carolyn Sargentson, *The Manufacture and Marketing of Luxury Goods. The marchand merciers of late 17th- and 18th-Century Paris*. Teoksessa Robert Fox & Anthony Turner (toim.) *Luxury Trades and Consumerism in Ancien Régime Paris*. Ashgate 1998, 99–137; Carolyn Sargentson, *Merchants and Luxury Markets. The Marchands Merciers of Eighteenth-Century Paris*. Victoria and Albert Museum 1996.

20. Amanda Vickery, *Fashioning Difference in Georgian England. Furniture for him and for her*. Teoksessa Paula Findlen (toim.) *Early Modern Things. Objects and Their Histories, 1500–1800*. Routledge 2013, 342–359.

1700-luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle ovat julkaisseet yleisesityksiin kirjoittaneiden asian-
tuntijoiden lisäksi lähinnä kansatieteilijät kuten
Leena Sammallahti ja Marja-Liisa Lehto. He ovat
tarkastelleet niin sänkyjen, keinutuolien kuin li-
pastrojenkin historiaa.²¹ Jukka Relas on puoles-
taan tutkinut 1800-luvun alun huonekaluja ja si-
sustusta Helsingin keisarillisessa palatsissa sekä
niiden representoimaa, Pietarissa pääasiassa ol-
leen keisarin valtaa Suomen suuriruhtinaskun-
nassa.²² Minna Sarantola-Weiss, joka on tutkinut
sohvaryhmän merkityksiä 1960–1970-luvulla, on
harvoja suomalaisia historioitsijoita, joiden tut-
kimuksen keskiössä on huonekalut (käyttö)esi-
neinä. Hän lukee sohvista ja sohvaryhmien yleis-
tyemisestä suomalaisissa kodeissa ennen kaikkea
uudenlaisen kuluttamisen ja vapaa-ajan arvos-
tuksen nousun.²³ Samantapaiset kysymyksen-
asettelut ja tulkinnat ovat kiinnostavia myös, kun
tutkitaan 1700- ja 1800-lukujen huonekaluja, nii-
den käyttöä ja laajemminkin materiaalista kult-
tuuria. 1600–1700-luvun ruotsalaisporvariston
kuluttamista laajan perukirja-aineiston avulla
tutkinut Gudrun Andersson tuo esiin myös hu-
onekalut ja sisustuksen.²⁴ Näissä tutkimuksissa
huonekalujen käyttöä on tarkasteltu säädynmu-
kaisen kuluttamisen, vallankäytön tai tyylihisto-
rian näkökulmasta huonekalujen käytön suku-
puoleen liittyneiden käytäntöjen jäädessä vä-
hemmälle huomiolle.

Anu Korhonen on kirjoittanut peilistä suku-
puolituneena ja sukupuolitettuna esineenä
1600-luvun Englannissa ja muistuttaa, miten
kulttuurisidonnaisia kaikki esineet ja niiden tul-
kinnat ovat.²⁵ Peiliin liittyy ompelupöytä vah-
vemmin ajatus naisten turhamaisuudesta, oma-
hyväisyydestä ja itsekkyydestä, kun taas ompelu-

pöydän merkityksiä voi lukea vasten yleiseuroop-
palaista ajatusta siitä, että käsitöiden tekeminen
oli osoitus naisten ahkeruudesta, kuuliaisuudesta
ja arkipäivän taidoista.²⁶ Ompeleminen kertoi
naisten työteliäisyydestä ja tottelevaisuudesta
siltoin kun sen tulokset kohdistuivat muihin kuin
naisiin itseensä, eli kun naiset tekivät vaatteita tai
muita tekstiilejä muille kuin itselleen. Sen sijaan
naisten omaan käyttöönsä tekemät koristeelliset
kirjailuun somistetut pienet ylellisyyksesineet kut-
ten kukkarot, esiliinat tai tuolinpäälliset oli hel-
pompia tulkita turhamaiseksi koristautumiseksi ja
eliittinaisten tyhjäksi ajanvietteeksi.

Kirsi Saarikangas on puolestaan tarkastellut
tilojen merkityksiä, tiloissa muotoutuvia merki-
tyksiä ja asukkaiden tiloille tuottamia uusia mer-
kityksiä sekä sukupuolen vaikutusta arkisten
elettujen tilojen, kuten kotien tai kaupunkikortte-
lien, kokemukseen. Tilojen käyttäjät muovaavat
ja sukupuolittavat tiloja sekä luovat niille uusia
käyttötarkoituksia ja merkityksiä. Saarikankaan
mukaan kotien tilajärjestelyt ”ylläpitävät, tuotta-
vat, tukevat ja vaikeuttavat erilaisia sukupuolitet-
tuja ja sukupuolittavia käytäntöjä”.²⁷ Myös tiloissa
olevat huonekalut, kuten juuri ompelupöytä, ovat
sukupuolitettuja ja sukupuolittavia sekä niiden
ajatellun että todellisen käytön vuoksi. Huoneka-
lut merkitsevät ja luovat ihmisten identiteettejä:
ne ovat osa kotia ja osa omaisuutta. Ihmiset an-
tavat huonekaluille erilaisia merkityksiä ja aset-
tavat niille erilaisia odotuksia ja toiveita. Lisäksi
huonekalut luovat mielentiloja ja tarjoavat tilan-
teesta ja huonekalun tyyppistä riippuen sosiaali-
suutta tai yksityisyyttä.²⁸

Ymmärtääkseen ja tulkitakseen huonekalujen
sosiaalisia, kulttuurisia, taloudellisia ja poliittisia
sekä sukupuolittuneita ja sukupuolittavia ulottu-

21. Leena Sammallahti & Marja-Liisa Lehto, *Kalusteita kamareihin. Suomalaisen keinutuolien ja piironkien historiaa*. SKS 2010; Leena Sammallahti & Marja-Liisa Lehto, *Suomalainen sänky. Kansanomaisten vuodekalusteiden historiaa*. SKS 2006.

22. Jukka Relas, *Valta, tyyli ja tila. Keisarien ja presidenttien residenssi Helsingissä 1837–1940*. Suomen Muinaismuistoyhdistys 2013.

23. Minna Sarantola-Weiss, *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. SKS 2003.

24. Gudrun Andersson, *Stadens dignitärer. Den lokala elitens statuskonsumtion & maktmanifestation i Arboga 1650–1770*. Atlantis 2009.

25. Korhonen 2010.

26. Parker 2012; Vickery 2009, 22, 120, 231–256, 283.

27. Kirsi Saarikangas, *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. SKS 2006, 85–92.

28. Dena Goodman & Kathryn Norberg, Introduction. Teoksessa Dena Goodman & Kathryn Norberg (toim.) *Furnishing the Eighteenth Century. What Furniture Can Tell Us about the European and American Past*. Routledge 2011, 1–5.

vuuksia, tutkijan on analysoitava monenlaisia lähteitä: kuvallisia, esineellisiä ja tekstuaalisia. Esineiden lähdearvo voi olla suuri, ja erilaisia lähde tyyppisiä analysoimalla historioitsijat voivat sekä syventää että laajentaa analyysia. Ompelupöytä on esimerkki siitä, kuinka yhden esineen tai esinetyypin avulla historioitsija voi avata näkökulmia paljon laajempiin ilmiöihin, kuten materiaalisen kulttuurin merkitykseen eliiteille, naisten työhön, käsityöläismestarien tuotantoon tai ihmisten taiteellisiin pyrkimyksiin.

Ompelupöytä naisten päivittäisen työn alustana ja paikkana

Pitkälle 1900-luvun puolivälin jälkeen ulottui aika, jolloin kaikki työt oppivat ompelemaan sosiaalisesta ja taloudellisesta taustasta riippumatta. Ompelutaito oli tyttöjen ja naisten keskeinen taito, joka opittiin kotona tai koulussa, ja jonka merkitys ei kadonnut, vaikka muista kouluaineista tuli yhä tärkeämpiä. 1700-luvulla eliittien työt kasvatettiin kotona, missä he oppivat myös ompelemaan joko äidin ja muiden naispuolisten sukulaisten tai kotiopettajan johdolla. 1800-luvun alkupuolelta lähtien säätyläiset lähettivät yhä useammin tyttärensä pensioaatteihin ja tyttöopistoihin. Niiden oppimäärään kuului ompelutaito, joka oli säätyläisnaisille yhtä välttämätön kuin soitto-, laulu- ja piirustustaito tai kyky huolehtia suurenkin talouden jokapäiväisestä sujumisesta.²⁹ Vaikka säätyläistyttöjen ompelutaito oli osa säädynmukaista kasvatusta, joka tähtäsi erityisesti miellyttävään ja vaatimattomaan käytökseen sekä arvokkaaseen viehättävyyteen, se

oli myös käytännön taito. Aateliskartanoissa, pappiloissa ja porvariskodeissa riitti niin säätyläisnaisille kuin palveluskunnallekin paljon ommeltavaa, paikattavaa ja parsittavaa koristeellisemmän kirjailun lisäksi.

Suuri osa vaatteista ja liinavaatteista ommeltiin itse kotona kudotuista kankaista. Kirjailutaito ja koristeompelu antoivat naisille taidot nimikoida pyyheliinat, pöytäliinat ja lakanat sekä siten liittää itsensä ja sukunsa osaksi traditioita ja sukupolvien jatkumoa.³⁰ Kirjailamalla vaatekappaleita ja kodin tekstiilejä naiset saattoivat myös toteuttaa omia esteettisiä ja taiteellisia mieltymyksiään. Ompeleminen tarjosi lisäksi suurelle joukolle naisia mahdollisuuden lisäansioihin, ehkä myös itsensä tai perheensä elatukseksi, vaikka naisten työ jäi ammattikuntalaitoksen ja ammatillisen käsityöläisyyden ulkopuolelle.³¹ Orpokodeissa ja löytölastenkodeissa ompelamisen oppimiseen käytettiin paljon aikaa ja vaivaa juuri sen vuoksi, että tyttöjen ajateltiin voivan elättää itsensä kättensä työllä.³² Ompelutaitoinen palvelustyttö oli säätyläisperheissä haluttua työvoimaa, jonka palkkaukseen sekä asemaan kirkonta-, kudonta ja parsimistaidot saattoivat vaikuttaa aivan suoraan.³³ Myös säätyläisnaisille ompelutaito tarjosi mahdollisuuden ansioiden hankkimiseen, vaikka varsinaisesti palkkatyö avautui monissa Euroopan maissa yläluokan naisille vasta 1800-luvun lopulla.³⁴

Kaikki naiset ompelivat, ja kaikki he tarvitsivat ompelustensa toteuttamiseksi materiaaleja ja työvälineitä. Kuitenkin suuri osa ompelutyöstä vaati ainoastaan neulaa ja lankaa, rasia, jossa säilyttää

29. Johanna Ilmakunnas, Adels arbete och vardag på 1700-talets svenska herrgårdar. Johan Gabriel Oxenstiernas och Jacobina Charlotta Munsterhjelmns dagböcker. *Historisk Tidskrift för Finland* 98:2 (2013), 156–184; Kirsi Vainio-Korhonen, *Sofie Munsterhjelm in a. Aatelisnaisia ja upseereita 1800-luvun Suomessa*. SKS 2012, 31–33; Anna-Maria Åström, Från ideal till verklighet. Mentalitetshistoriska aspekter på en kvinnans liv 1794–1838. *Finskt museum* 96 (1989), 93–94; säätyläistyttöjen kasvatuksesta ks. myös Jessica Parland-von Essen, *Behagets betydelse. Dötrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur*. Gidlund 2005.

30. Angela Rundquist, *Blått blod och liljevita händer. En etnologisk studie av aristokratiska kvinnor 1850–1900*. Carlssons 1989, 206–207.

31. Marja-Liisa Lehto, Käsitöitä 1700- ja 1800-luvulta. Teoksessa Marja-Liisa Lampinen (toim.) *Ruusunkukkia ja villasukkia*. Helsingin kaupungin museo 1985, 36–37; Vainio-Korhonen 1998; Kirsi Vainio-Korhonen, *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. SKS 2002, 38–43, 94–102, 135–136.

32. A History of Samplers. Victoria and Albert Museum, <http://www.vam.ac.uk/content/articles/h/a-history-of-samplers/> (15.9.2015); Johanna Ilmakunnas, Embroidering Women & turning men. Handiwork, gender and emotions in Sweden and Finland, c. 1720–1820. *Scandinavian Journal of History* 41 (2016, tulossa).

33. Lehto 1985, 36–37; ks. myös Chloe Wingston Smith, *Women, Work and Clothes in the Eighteenth-Century Novel*. Cambridge University Press 2013, 111–144.

34. Ilmakunnas, 2016; Lehto 1985, 37.

ompelutarvikkeita sekä pienehkön pöydän, jolle laskea ne työvälaineet, jotka kulloinkin tarvittiin käden ulottuville. Neulatyyny, terävät sakset, sormustimet ja neularasiat olivat tärkeimmät ompeluvälaineet. Sukkien, sormikkaiden tai muiden pienten vaatekappaleiden kutominen edellytti puikkoja, lankaa ja pussin, johon keskeneräisen käsityön saattoi laittaa suojaan odottamaan seuraavaa muista askareista joutilasta hetkeä.

Pienikokoisen ompelupöydän tärkeä ominaisuus oli liikuteltavuus. Pöydän saattoi helposti siirtää paikasta toiseen sen mukaan, missä oli paras valo vaatimaan kirjailuun tai missä haluttiin seurustella ja viettää aikaa. Naisten käsityöt nimittäin kuuluivat seurustelukulttuuriin ja niitä tehtiin yhtä hyvin perheen parissa kuin laajemmissa sosiaalisissa piireissä. Käsityöt olivat osa heteroseksuaalista ja heteronormatiivista seuraelämää 1800-luvun puoliväliin asti, minkä jälkeen naisten käsityöt kanavoitiin yhä useammin sosiaaliseksi ja poliittiseksi osallistumiseksi ompeluseuroissa ja rouvasväenyhdistyksissä.³⁵ Samalla naisilta sulkeutui monia epäsuoran vaikuttamisen kanavia, kun julkinen elämä institutionalisoitui ja muuttui selkeästi miesten alueeksi.

Ompelupöytä valmistettiin samoista materiaaleista kuin muitakin huonekaluja: lepänjuuresta, koivusta, pähkinäpuusta, akaasiasta, jakarandasta, mahongista, ruusupuusta ja muista jalopuulajeista. Pöydissä saattoi olla intarsiakoristeluita ja messinkilyötteitä ja ne olivat suorakulmaisia, pyöreitä, kulmikkaita ja neliön mallisia. Lähes kaikissa ompelupöydissä oli ompelutarvikkeita varten pieni laatikko, joka usein oli vielä jaettu pienempiin lokeroihin. 1700-luvulla ompelupöydissä oli sirot jalat, kun taas biedermeiertyylin myötä 1800-luvun alkupuolella yleis-

Kuva 2. Justus Chevillet, *Le bon exemple*, 1750. Kupari-kaiverus 43,40 x 30,40 cm. Rijksmuseum.

tyi lyyränmuotoinen jalka. 1800-luvun alusta alkaen yleistyivät myös erilaiset pöydän alla olleet (usein silkkiset) kangaspussit, joissa keskeneräisiä ompelutöitä saattoi säilyttää. Suomessa ja Ruotsissa ompelupöydät olivat selvästi vaatimatompia kuin Ranskassa ja Britanniassa (Kuva 1, s. 139).³⁶ Ompelupöytä ei yleensä kuulunut puuseppien mestarinnäytteisiin lipastojen, kirjoituspöytien tai kaappien lailla, minkä vuoksi suomalaisen ja ruotsalaisten ompelupöytien valmistajista ei tiedetä paljoa.³⁷ Museoiden kokoelmis-

35. Esim. Kirsti Salo-Mattila, *Keisarinna sermi. Naiskäsitöiden suhde taiteeseen 1800-luvun loppupuolella*. Helsingin yliopisto 2000.

36. Hakusana "sybord", Digitalt Museum, <https://digitaltmuseum.se/search?query=sybord> (15.9.2015); ks. myös ompelupöytä TTM 20762, Museokeskus Vapriikki, <https://www.finna.fi/Record/siiri.urn%3Anbn%3Afi-vapriikkihttp%253A%252F%252Fwww.profum.com%252Farchive%252Farchivedobject-C43C4446-3EBE-E715-26CE-CC2620D037E2> (15.9.2015); ompelupöytä TTM 47983, Museokeskus Vapriikki, <https://www.finna.fi/Record/siiri.urn%3Anbn%3Afi-vapriikkihttp%253A%252F%252Fwww.profum.com%252Farchive%252Farchivedobject-DDA7E39B-6A07-2F0B-0EE1-D4DF616FCF05> (15.9.2015); hakusana "table à ouvrage", Réunion des musées nationaux, l'Agence photo, <http://www.photo.rmn.fr/C.aspx?VP3=SearchResult&VBID=2C05PC037PUKW&SMLS=1&RW=1680&RH=921> (15.9.2015); hakusana "work table", Victoria and Albert Museum, [http://collections.vam.ac.uk/search/?limit=15&q=work+table&commit=Search&after-adbc=AD&before-adbc=AD&category\[\]=10&narrow=1&ffset=0&slug=0](http://collections.vam.ac.uk/search/?limit=15&q=work+table&commit=Search&after-adbc=AD&before-adbc=AD&category[]=10&narrow=1&ffset=0&slug=0) (15.9.2015).

37. Vrt. Heikki Hyvönen, Kustavilaisen ajan sisustaminen ja Suomessa toimineet puuseppämestarit 1772–1809. Teoksessa Heikki Hyvönen (toim.) *Kustaa III:n aikaan*. Heinolan kaupunginmuseo 1992, 66–133; Torsten Sylvén, *Mästarnas möbler. Stockholmsarbeten 1700–1850*. Norstedts 1996.

sa, yksityiskodeissa ja huutokauppojen luetteloissa olevien ”tavallisten” ja melko yksinkertaisten ompelupöytien tekijät ja käyttäjät jäävät usein kokonaan tuntemattomiksi. Tämä näkyy myös siinä, että hakusanoilla ”ompelupöytä”, ”sybord”, ”table à ouvrage” ja ”work table” löytyy vain joitakin tuloksia vuosille 1700–1900 suomalaisista, ruotsalaisista, ranskalaisista ja brittiläisistä museotietokannoista. Tunnettujen huonekalupuuseppien signeeraamat ompelupöydät ovat museokokoelmissa paremmin esillä kuin yksinkertaiset ja arkiset esineet.³⁸

Ompelupöytien ääressä tehty työ sen sijaan on tallentunut useassa muodossa: esineinä, joita naiset tekivät, kuvallisina esityksinä ompelevista naisista sekä naisten itsensä tai muiden sanallistamina kertomuksina kirjeissä, päiväkirjoissa ja muistelmissa.³⁹ Kuvallisista lähteistä, samoin kuin perukirjoista ja inventaariluetteloista saa käsityksen siitä, missä huoneissa ja tiloissa huonekalut ja esineet olivat jonakin tietynä aikana. Säätyläiskodeissa ompelupöydät olivat useimmiten förmaakeissa, saleissa ja joskus myös makuukamareissa.⁴⁰

Visuaalinen aineisto, kuten maalaukset, piirustukset ja grafiikanlehdet havainnollistavat, kuinka naiset työskentelivät ompelupöytiensä ääressä, miten ompelupöytiä käytettiin arjessa ja millaisen tilan ne vaativat ympäristöstään. Justus Chevillet’n kuparikaiverruksessa vuodelta 1750 nuori nainen on kumartunut ompeluksensa äärelle (Kuva 2). Nainen istuu rottinkiselkäisessä tuolissa tyyliteltyssä interiöörissä. Siro ompelupöytä on naisen oikealla puolella ja kuva-alan

ulkopuolella olevasta ikkunasta lankeava valo mahdollistaa tarkan työskentelyn. Pienellä ompelupöydällä on ompelurasia, lankakerä ja neulatyyny, jotka peittävät pöydän pinnan lähes kokonaan.⁴¹ 1600-luvulta lähtien monet kuva-aiheet levisivät laajalle nimenomaan grafiikanlehtinä, jotka olivat suhteellisen edullisia sekä suosittuja keräilykohteita ja arvostettuja sisustuselementtejä. Chevillet’n työn nimi on *Le bon exemple*, hyvä esimerkki, mikä alleviivaa ja muistuttaa konkreettisesti käsitöihin liitetystä naisten ominaisuuksista, ahkeruudesta ja työteliäisyydestä, kainoudesta ja taitavuudesta, siveydestä ja hyvätapaisuudesta. Ompelupöytä, kuten tuoli ja nuoren naisen asukin, ovat elegantit mutta myös tarpeeksi vaatimattomat, että hyvän esimerkin voi ajatella koristaneen useammankin säätyläiskodin seinää tilassa, jossa naiset ahkerivat omien ompelupöytiensä ääressä.

Ruotsalainen Pehr Hilleström maalasi 1700-luvun lopulla kymmeniä tauluja, joiden aiheena on käsitöitä tekevät naiset.⁴² Yhteen monista interiooreista Hilleström on kuvannut äidin, joka opettaa tytärtään lukemaan (Kuva 3). Etualalla on pieni pyöreä ompelupöytä, jolle on huolettomasti jätetty käsityöpussi ja kaksi lankakerää.⁴³ Ompelupöytä muistuttaa käsitöiden merkityksestä osana eliittien jokapäiväistä elämää niiden miellyttävien ja muodikkaiden tehetkien ohella, joihin pöydälle katettu posliininen teeastiasto sekä avotakassa kuumenemassa oleva vesipannu viittaavat. Lisäksi ompelupöydän sijoittaminen maalauksen etualalle painottaa sitä, miten keskeisesti ompelutaito kuului tyttöjen kasvatuk-

38. Ks. viite 36.

39. Esim. *Jacobina Charlotta Munsterhjelmns dagböcker 1799–1801*. Bo Lönnqvist (toim.) Svenska litteratursällskapet i Finland 1970, *Jacobina Charlotta Munsterhjelmns käsitöistä* ks. myös Ilmakunnas 2013, 172–176 ja Ilmakunnas 2016; Märta Helena Reenstierna, *Årstadagboken. Journaler från åren 1793–1839*, I–III. Gunnar Broman (toim.) Generalstabens litografiska anstalts förlag 1946–1953. Märta Helen Reenstiernan käsitöistä ks. myös Pernilla Rasmussen, *Skräddaren, sömmerskan och modet. Arbetsmetoder och arbetsinledning i tillverkningen av kvinnlig dräkt 1770–1830*. Nordiska museets förlag 2010; Lady Llanover (toim.) *The Autobiography and Correspondence of Mary Granville, Mrs Delany*, I–VI. Richard Bentley 1861–1862. Mary Delanyn käsitöistä ks. myös Amanda Vickery, *The Theory & Practise of Female Accomplishment*. Teoksessa Mark Laird & Alicia Weisberg-Roberts (toim.) *Mrs. Delany & Her Circle*. Yale University Press 2009, 94–109.

40. Esim. William Karlson (toim.) *Svenskt herremanshem under 1700-talet. Clas Julius Ekeblads inventarium över Stola 1796*. Lund 1940, 73, 76; Ilmakunnas 2016.

41. Justus Chevillet, *Le bon exemple*, 1750. Kuparikaiverrus 43,40 x 30,40 cm. Rijksmuseum, RP-P-OB-42.769, <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.92858>. (15.9.2015).

42. Hilleströmin maalauksista, joiden aiheena olivat ompelu ja muut naisten työt ks. Johanna Ilmakunnas, *Naisten työt ja arkielämä Pehr Hilleströmin maalauksissa 1770-luvulta 1810-luvulle. Historiallinen Aikakauskirja* 113:4 (2015), 339–360.

43. Pehr Hilleström, *En liten flicka undervisas i läsning av en kvinna, 1790-luku*. Öljy kankaalle. Nordiska museet, NMA.0053195, <https://digitaltmuseum.se/011013850583?query=hillestr%C3%B6m&rows=48&pos=34&count=38> (16.9.2015).

seen muiden taitojen ohella. Hilleströmin pienikokoiset interiöörimaalaukset koristivat grafiikanlehtien tavoin monien säätyläiskotien seiniä ja kuvallistivat ompelupöytien funktionaalista asemaa osana säätyläiskotien sisustusta ja säätyläisnaisten esineellistä maailmaa.

Ompelupöytä ylellisyysesineenä

Ompelupöytä oli käytännöllinen esine, jonka merkitys naisten jokapäiväisessä elämässä oli selvä: sillä oli tehtävä ja tarkoitus naisten ompelamisen apuna ja alustana ja siinä saattoi säilyttää ompelutarvikkeita. Se ei kuitenkaan ollut kodeissa yhtä välttämätön kuin suurikokoinen ja yleiskäyttöinen pöytä, jonka ääressä aterioitiin, luettiin, kirjoitettiin ja tehtiin käsitöitä. Kun suuri osa varhaismodernin ajan ihmisistä asui yhden huoneen asunnoissa, on selvää, että näissä talouksissa ompelupöytä ei kuulunut välttämättömiin esineisiin, vaikka ompeleminen oli jokapäiväistä. Sen sijaan eliitit, samoin kuin vaurastuva säätyläistö sekä 1800-luvun sivistyneistö ja keskiluokka hankkivat koteihinsa ompelupöytiä, jotka olivat paitsi arkisen työn käytännöllisiä apuvälineitä, myös statusesineitä.

Maaseudulla ompelupöydät ja muut huonekalut ostettiin markkinoilta, mutta suurissa kaupungeissa oli puuseppiä ja huonekalukappiaita, joiden puodeissa asiakkaat saattoivat vierailta ja ostaa joko valmiin pöydän tai tilata haluamansa laisen. Huonekalukauppiat olivat usein samaan aikaan huonekalutehtailijoita ja myivät työhuoneensa valmistamia huonekaluja. Myös huutokaupat olivat tärkeitä huonekalumyynnin paikkoja.⁴⁴ Euroopan suurissa kaupungeissa kuten Pariisissa, Lontoossa, Pietarissa ja Wienissä huonekalukauppiaiden tarjonta oli huomattavasti laajempaa kuin pikkukaupungeissa. Pariisin huonekalumarkkinat kehittyivät ennen Ranskan vallankumousta ylellisyysmarkkinoiksi, joilla niin huonekalujen valmistajat ja myyjät kuin kuluttajatkin pyrkivät löytämään aina uudempia ja hienostuneempia esineitä.⁴⁵

Kuva 3. Pehr Hilleström, *En liten flicka undervisas i läsning av en kvinna*, 1790-luku. Öljy kankaalle. Nordiska museet, CC BY-NC-ND.

Ranskassa huonekalupuusepät kehittivät pöydistä lukemattomia versioita ja antoivat niille nimiä, joiden kaikkien merkitystä ei ole edes pystytty selvittämään.⁴⁶ Satoja vuosia yksinkertaisena ja funktionaalisen pysyneestä pöydästä syntyi 1700-luvulla monenlaisia malleja, joissa hienostunut puusepäntyö yhdistyi muiden ammattilaisten työhön. Ylellisistä materiaaleista valmistetun pöydän tekemiseen tarvittiin huonekalupuusepän lisäksi monia muita käsityöläisiä. Lukkoseppä vastasi erilaisista avausmekanismeista, joilla pienistä pöydistä saattoi taittaa ja avata esiin mitä erilaisempia osia, lisälevyjä, laatikoita, kynttilänpidikkeitä tai salalokeroita. Myös messinkilyötteet ja muut koristeet valmistettiin ammattimies. Pienet laatikot verhoiltiin silkillä ja sametilla, mistä vastasi jälleen uusi ammattilainen. Posliinista valmistetut pöytälevyt maalasi-

44. Marshall Lagerquist, *Den yrkesmässiga möbelhandeln i Sverige intill år 1780. Studier i rokokootidens möbelhantverk och möbeldistribution*. Nordiska museet 1981, 77, 98–132.

45. Natacha Coquery, *The Language of Success. Marketing and Distributing Semi-Luxury Goods in Eighteenth-Century Paris*. *Journal of Design History* 17:1 (2004), 71–89.

46. Sophie Mouquin, *Table*. Teoksessa Michel Figeac (toim.) *L'ancienne France au quotidien. Vie et choses de la vie sous l'Ancien Régime*. Armand Collin 2007, 495–497.

vat arvostetut tekijät Sèvres'n posliinitehtaassa tai jossain toisessa posliinimanufaktuurissa. Kaikkein ylellisimmistä pöydistä tuli monikäyttöisiä, mekaanisia kalusteita,⁴⁷ jotka yhä edelleen palvelivat käytännön askareiden, ompelun, kirjeiden kirjoittamisen tai teenjuonnin alustoina, mutta joiden käyttäminen vaati omistajaltaan perehtyneisyyttä. Taidehistorioitsija Mimi Hellman kutsuu joutilaisuuden työksi (*work of leisure*) sitä eliittien elämäntapaa ylläpitänyttä sosiaalisuutta, jossa mekaanisen, kallisarvoisista materiaaleista valmistetun pöydän käyttäminen vaati osaamista ja eleganttiutta, jotka puolestaan edellyttivät pitkäaikaista ruumiin ja mielen harjaannusta sekä jokaisen eleen hallintaa.⁴⁸ Monimutkaiset erilaisia mekaanisia osia, laatikoita ja lokeroita sisältäneet pöydät ovat muistutuksena siitä, että vaikka ihmiset muokkaavat ja valmistavat esineitä, niin myös esineet muokkaavat ihmisiä ja ihmisten arkipäivän kokemuksia.⁴⁹ Eliittien maailmassa ompelupöytä oli ylellisyysesine, jonka tyylikkyys ja tekninen laatu olivat osoitus sekä tekijänsä taidokkuudesta että omistajansa hyvästä mausta.

Ranskalaisen puuseppämestari Martin Carlinin valmistama ompelupöytä vuodelta 1776 edustaa ompelupöytä statusesineenä, jollaisiin ainoastaan harvoilla oli varaa (Kuva 4). Pyöreässä pöydässä on kaksi tasoa, joista ylempässä on Sèvres'n posliinista valmistettu, kukkakuvioin koristeltu levy. Sen alla on vihreällä silkillä ja sametilla verhoiltu ja lokeroihin jaettu laatikko. Alempi taso on puolestaan useasta eri puulajista viilutettu ja intarsioin koristettu. Tasosta aukeaa kaksi puoliympyrän muotoista levyä, joiden alla on neljä vihreällä silkillä ja sametilla verhoiltua

Kuva 4. Martin Carlin, Ompelupöytä, korkeus 76 cm, halkaisija 67,2 cm/37,7 cm. 1776. © Victoria and Albert Museum, London.

lokeroa ompelutarvikkeiden säilyttämistä varten. Pöytään on käytetty tulppaanipuuta, punapajua, piikkipaatsamaa ja tammea, ja pöydän messinkikoristeet on kullattu. Siroissa jaloissa on pienet messinkipyörät, jotka lisäävät entisestään pöydän liikuteltavuutta.⁵⁰

Carlinin pöytä kuuluu korkean aristokratian esineelliseen maailmaan, jossa arvostetuimmilla ja halutuimmilla käsityöläisillä tai kauppiailta oli mahdollisuus itse valita asiakkaansa.⁵¹ Huonekalujen ostajat eivät aina olleet niitä, jotka käyttivät huonekaluja eniten. Niin puuseppä kuin aatelisperheen kirjanpidossa saattoi pöydän ostajana olla mies, vaikka hankintapäätöksen ja itse tilauksen olisi tehnyt nainen.⁵² Koska ompeleminen oli sukupuolitettu naisten toimeksi, ompelupöydät tulivat naisten käyttöön. Carlinin pöydän kaltaisia ompelupöytiä hankkivat ja käyttivät

47. Tällaisissa huonekaluissa oli erilaisia lokeroita, laatikoita ja levyjä, joiden avaaminen ja sulkeminen vaati tiettyä järjestystä avaimen käytössä tai tietynlaista painallusta. Ks. esim. Getty Museum, Construction of an 18th-century French Mechanical Table, <https://www.youtube.com/watch?v=m50xVgH-T1I> (20.1.2016); Château de Versailles, Secrétaire à cylindre mécanique, <https://www.youtube.com/watch?v=75pEbWv1db0> (20.1.2016); ks. myös Carolyn Sargentson, Looking at Furniture Inside Out. Strategies of Secrecy and Security in Eighteenth-Century French Furniture. Teoksessa Dena Goodman & Kathryn Norberg (toim.) *Furnishing the Eighteenth Century. What Furniture Can Tell Us about the European and American Past*. Routledge 2011, 205–236.

48. Mimi Hellman, Furniture, Sociability, and the Work of Leisure in Eighteenth-Century France. *Eighteenth-Century Studies* 32:4 (1999), 415–445.

49. Vrt. Stahl 2010, 151.

50. Martin Carlin, Ompelupöytä 1067–1882, Victoria and Albert Museum, <http://collections.vam.ac.uk/item/O113520/work-table-carlin-martin/> (15.9.2015).

51. Ks. Coquery 1998.

52. Vickery 2009, 21, 279–288; Vickery 2013; ks. myös Johanna Ilmakunnas, *Kartanot, kapiot, rykmentit. Erään aatelissuvun elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. SKS 2011, 237–238, 258.

naiset, jotka olivat kiinnostuneita huonekaluista ja esineistä sekä halusivat niiden avulla muokata kuvaa itsestään ja ympäristöstään sekä kiinnostuksen kohteistaan ja kädentaidoistaan. Käsiyöt olivat kaikissa yhteiskuntaryhmissä osa sosiaalista elämää ja niitä tehtiin lähes poikkeuksetta yhdessä muiden kanssa tai vähintäänkin samassa tilassa kuin muut. Eliittien piirissä naisten kiinnostus käsitöihin ja taito niiden tekijöinä ei sulkenut pois heidän osallistumistaan kulttuurielämään ja poliittiseen elämään.

Ruotsissa huonekalut ja sisustus yleisemminkin olivat lähes poikkeuksetta yksinkertaisempia ja vaatimattomampia kuin Ranskassa. Ruotsalainen ylellisyys oli vähemmän ylenpalttista kuin ranskalainen. Ruotsissa ei myöskään ollut yhtäläisiä markkinoita ompelupöydille ja muille luksushuonekaluille kuin Ranskassa, jossa asiakkaana oli paitsi ranskalainen aristokratia, myös muut eurooppalaiset (myös ruotsalaiset) eliitit. Ruotsissa hovipuuseppä Georg Hauptin ompelupöydät olivat aristokratian ylellisyysesineitä. Niissä yhdistyi sekä pöytien tekijän että niiden käyttäjien virtuoosimainen käsityötaito, joka näkyy paitsi itse pöydissä myös säilyneissä kirjontatöissä kuten kuninkaallisissa linnoissa olevissa tapeteissa, kipinäsuojissa tai kirjailluissa tauluissa. Ranskassa ja Englannissa opiskelleen Hauptin ompelupöydät ovat muodoiltaan yksinkertaisia ja pelkistettyjä uusklassisia huonekaluja, vaikka ovatkin rikkaasti koristeltuja ja valmistettu ruusu- puusta, päärynäpuusta, vaahterasta, punapyökistä ja koivusta kullatuin pronssikoristein. Viilutetun pöytäpinnan kukkaintarsiat kertovat niin ikään heti, että kyseessä on naisten käyttöön suunnattu esine (Kuva 5).⁵³ Haupt teki myös pöytiä, joihin oli kiinnitetty punomista ja vyyhteämistä helpottavia osia, sillä ompelun lisäksi erilaisten nauhojen tekeminen oli seurapiireissä suosittu käsityömuoto.⁵⁴

Callinin ja Hauptin valmistamat luksuspöydät kuuluivat hovin ja korkean aristokratian elämän-

Kuva 5. Georg Haupt, Ompelupöytä, 66 x 36,5 cm, korkeus 75 cm. 1780–1790-luku. Valokuva: Bukowskis.

tapaan, jossa esineiden toiminnalliset yksityiskohdat ja dekoratiiviset viimeistelyt vetosivat kuluttajien haluun löytää uutta ja erilaista. Nimettömiksi jäävien puuseppämestarien valmistamat yksinkertaisemmat mahonki- tai pähkinäpuuvii-lutetut pöydät puolestaan olivat säätyläisnaisten huonekaluja, joilla oli sekä käytännöllinen että koristeellinen tehtävä kotien sisustuksessa.

Lopuksi – arkinen ylellisyysesine historiantutkimuksen lähteenä ja kohteena

Olen tässä artikkelissa tarkastellut ompelupöytää esineenä ja huonekaluna, joka kertoo käyttäjästään, hänen elämäntavastaan, henkilökohtaisista mieltymyksistään ja arjen askareistaan enemmän kuin ensi silmäyksellä voisi ajatella, kun katsoo museoiden kokoelmissa tai antiikkikaupoissa olevia siroja pikkupöytiä. Kaikkien yhteiskuntaryhmien naiset ompelivat, ja ompelutyö oli sekä jokapäiväistä että päättymätöntä. Ompelupöytiä valmistivat huonekalupuuseppät pääasiassa eliittinaisten käyttöön. Ompelupöytä saattoi olla yhtä aikaa arkinen, jokapäiväinen esine ja kallisarvo-

53. Lars Ljungström & al., Georg Haupt. *Gustav III:s hovschatullmakare*. Kungl. husgerådskammare & Atlantis 2006, 122–124; Georg Haupt, ompelupöytä, esine 468, Bukowskis Höstens klassiska 559, 7.–10.12.2010 Tukholma, <https://www.bukowskis.com/fi/auctions/559/468-bord-av-georg-haupt-mastare-i-stockholm-1770-1784-gustavianskt> (15.9.2015); Georg Haupt, ompelupöytä, esine 510, Bukowskis Vårens klassiska 562, 14.–17.6.2011 Tukholma, <https://www.bukowskis.com/fi/auctions/562/510-bord-av-georg-haupt-mastare-i-stockholm-1770-1784-ej-signerat-gustavianskt> (15.9.2015).

54. Ks. Lars Ljungström, Georg Haupt och den gustavianska möbelkonsten. Teoksessa Lars Ljungström et al., Georg Haupt. *Gustav III:s hovschatullmakare*. Kungl. husgerådskammare & Atlantis 2006, 48–49; Rose-Marie Söderström, Möbelkonsten. Teoksessa *Signums svenska konsthistoria. Den gustavianska konsten*. Signum 1998, 370–371.

sista materiaaleista valmistettu ylellisyysesine. Ompelupöytä oli sukupuolittava ja sukupuolitettu esine, sillä sen valmistivat pääasiassa miehet naisten käyttöön ja ompelemista pidettiin perinmaisena askareena. Vaikka myös miehet saattoivat tehdä käsitöitä,⁵⁵ heidän esineelliseen arkeensa ja huonekaluihinsa ei kuulunut ompelupöytiä. Ompelupöytä oli aina oletusarvoisesti naisten feminiininen huonekalu, jonka avulla naiset saattoivat paitsi tehdä ompelutyönsä helpommaksi myös osoittaa statustaan, identiteettiään ja naiseuttaan. Erityisen selvää tämä on, kun tarkastellaan kaikkein arvostetuimpien huonekalupuuseppien tekemiä ompelupöytiä, jotka ovat pikemminkin taide-esineitä kuin arkisia huonekaluja. Samaan tapaan myös naisten ompelupöydän ääressä tekemää työtä, varsinkin brodeerauksia ja muita kirjailuja, voi tarkastella osin työnä, osin taiteena. Aikalaiset käyttivät käsitöistä yksinkertaisesti termiä ”työ” tai ”askare” (*work, arbete, travail*), mutta taidokkaita käsitöitä voi täydellä syyllä pitää myös taide-esineinä ja niiden tekemistä taiteena. Käsityön historian pioneeri, taidehistorioitsija Roszika Parker painottaa, että käsityöt ovat kiistatta taidetta, sillä niiden tekeminen on kulttuurinen käytäntö, johon sisältyy ikonografiaa, erilaisia tyyliä ja sosiaalisia toimintoja.⁵⁶

Ompelupöytien nostaminen tutkimuksen lähdeaineistoksi asettaa monia haasteita tekstuaalisten lähteiden parissa luontevammin liikkumaan tottuneille historioitsijoille. Museoiden digitoidut kokoelmat ja huutokauppamarien sähköiset luettelot tuovat tutkijoiden ulottuville esineelliset aineistot paremmin kuin koskaan aikaisemmin. Tämä ei kuitenkaan poista lähteiden löytämisen ja keräämisen haasteita. Huolimatta kansallisista ja kansainvälisistä tavoitteista saattaa museoiden aineistoja keskitetysti käyttäjien ulottuville,⁵⁷ aineisto on pirstaleista ja hajallaan hyvinkin erilaisissa tietokannoissa tai fyysisissä varastoissa. Digitoiduista museokokoelmista löytyy vain muutamia ompelupöydiksi identifioituja esineitä, mikä merkitsee sitä, että kaikkia kokoelmia tuskin on digitoitu, mutta myös sitä, että

arkiseksi ja tavalliseksi mielletyt ompelupöydät sijaitsevat yhä edelleen yksityiskodeissa tai ne on loppuun kuluneina ja rikkoutuneina hävitetty aikojen saatossa. Kaikkia ompeluun käytettyjä pikkupöytiä ei myöskään ole museoissa tai huutokauppakamareissa luokiteltu juuri ompelupöydiksi. Maalaukset ja gravyyrit puolestaan kuvallistavat sen, millaisia ompelupöydät olivat ja miten niitä käytettiin ja tarjoavat näin yhden lisäulottuvuuden sekä lähdemateriaaliin että sen tulkintaan.

On selvää, että erilaiset digitoidut aineistot tarjoavat tilaisuuksia uudenlaisten aineistokokonaisuuksien keräämiseen ja analysoimiseen. Tämän myötä tutkijoille avautuu mahdollisuuksia uudenlaisten tutkimuskysymysten esittämiseen ja niihin vastaamiseen, olipa kyse ompelupöydistä tai muista huonekaluista, niiden tekijöistä ja käyttäjistä tai työn sukupuolittuneista käytännöistä.

Ompelupöydän tutkiminen esineenä ja historioitsijan lähdeaineistojen laventaminen tekstuaalisista lähteistä materiaaliin ja visuaaliin lähteisiin avaavat uusia näkökulmia eliittien säädynmukaiseen elämäntapaan varhaismodernin ja modernin ajan Euroopassa. Siihen kuului käsitöiden tekeminen osana välttämättömiä arjen askareita ja osana sosiaalista kanssakäymistä, mutta myös esineet ja materiaallinen kulttuuri säädynmukaisen elämäntavan ja hyvän maun ilmentäjinä. Ompelupöytä oli yhtä aikaa käytännöllinen ja ylellinen esine tai huonekalu, joka oli tarkoitettu vain ja ainoastaan naisten käyttöön, ja joka sijaitsi kodeissa niissä tiloissa, joissa naiset eniten oleskelivat.

Yhä edelleen ompelupöydät mielletään naiselliseksi huonekaluiksi, olivatpa ne minkä aikakauden tuotteita tahansa. Jo 1800-luvulla, jolloin huonekalupuusepät ja yhä enenevässä määrin huonekalutehtaat valmistivat ompelupöytiä naisten käyttöön, 1700-luvun pöydistä tuli haluttuja keräilyesineitä. Ompelupöytien merkitys statuksen ja maun osoituksena muutti muotoaan ja siirtyi kaikkein uusimmasta ja teknisesti edistyneimmästä kohti vanhaa ja käytettyä. Kaikkein

55. Ilmakunnas 2013, 175; Ilmakunnas 2016.

56. Parker 1984/2012, 6.

57. Esim. Suomessa Finna (www.finna.fi) ja Euroopan laajuisesti Europeana Collections (www.europeana.eu). – *Nyt julkaistu Johanna Ilmakunnaksen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

arvostetuimpien puuseppämestarien signeeraamat huonekalut ovat yhä edelleen keräilijöiden kiihkeästi tavoittelemaa ja niistä maksetaan kansainvälisissä huutokaupoissa satojatuhansia euroja.

Artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkijatohtoriprojektia ”Ahkerat aateliset. Aateli, palvelus ja työ Ruotsissa suuresta Pohjan sodasta Napoleonin sotiin” (266059).

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstract: Work table. An everyday feminine luxury object in eighteenth- and nineteenth-century Europe

For historians, objects and images can be equally significant sources as textual documents, which are perhaps more familiar to the majority of scholars within the humanities. However, digitization has opened novel possibilities for exploring material and visual sources through digitized museum collections and online auction catalogues. In this research article, the work table (sometimes also sewing table) is explored as a feminine luxury object. The work table serves as an example of how, through one object, historians could approach questions about women's work, the production and consumption of luxury goods and the space and place furniture occupied in eighteenth- and nineteenth-century European societies and homes. Moreover, the article discusses methodological issues in working with digitized material and visual sources and proposes solutions historians could use in exploring digitized museum collections.

Keywords: furniture, material culture, gender history, digital history, Europe, 18th and 19th century